

N.M. Egamberdiyeva,
“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti direktori
pedagogika fanlari doktori, professor

U.O. Yunusov,
“Oila va xotin-qizlar”
ilmiy-tadqiqot instituti xodimi

TAZYIQ VA ZO‘RAVONLIKKA UCHRAGAN AYOLLAR VA REABLITATSIYA MARKAZLARI BO‘YICHA XALQARO TAJRIBA

Annotatsiya. O‘zbekiston bugungi kunda dunyo hamjamiyati bilan tenglashish va umuminsoniy tendensiyalarga hamqadam bo‘lishni ixtiyor etgan ekan, xalqaro tajribani ham inobatga olmoqda. Ayollarni himoya qilish, ularning haq-huquqlari poymol bo‘lishining oldini olish masalasi har davrda ilm-ma’rifatli jamiyatning ustuvor maqsadi bo‘lgan. Ushbu maqolada mualliflar tomonidan Yevropa Ittifoqining Germaniya, Finlyandiya hamda Estoniya kabi davlatlarda tazyiq va zo‘ravonlikka uchragan yoki uchrayotgan ayollarni qo‘llab-quvvatlash hamda ularni reabilitatsiya qilish markazlarining ish usuli hamda tajribasi haqida so‘z yuritiladi.

Tayanch so‘zlar: zo‘ravonlik, inson qadri, inson huquqi, murojaat, himoya, boshpana, qo‘llab-quvvatlov.

Аннотация. Узбекистан сегодня, стремясь быть наравне с мировым сообществом и идти в ногу с мировыми тенденциями, учитывает и международный опыт. Защита женщин и предотвращение нарушения их прав всегда были приоритетной целью просвещенного общества. В данной статье авторы рассказывают о методе работы и опыте центров в таких европейских странах как Германия, Финляндия и Эстония по поддержке и реабилитации женщин, подвергшихся угнетению и насилию.

Ключевые слова: насилие, человеческое достоинство, права человека, обращение, защита, убежище, поддержка.

Annotation. Uzbekistan today, striving to be on par with the world community and keep up with global trends, also takes into account international experience. Protecting women and preventing the violation of their rights has always been a priority goal of an enlightened society. In this article, the authors talk about the method of work and experience of centers in European countries such as Germany, Finland and Estonia for the support and rehabilitation of women who have been subjected to oppression and violence.

Keywords: violence, human dignity, human rights, appellation, protection, shelter, support.

Kirish. Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida 2022-yil 1-mart kuni xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash tizimi hamda ularning jamiyatdagi mavqeyini yanada mustahkamlash masalalari bo‘yicha o‘tkazilgan videoselektor yig‘ilishda:

“Xabaringiz bor, biz o‘z faoliyatimizning ilk kunlaridan boshlab munis va mo‘tabar ayollarimizning og‘irini yengil qilish, huquq va manfaatlarini ta’minlash, iqtisodiy, ijtimoiy

va siyosiy faolligini oshirish masalasini davlat siyosatining muhim yo‘nalishi sifatida belgiladik.

Barcha islohotlarimizning mazmuni, “Inson qadri uchun” tamoyilining mohiyati ham aynan shunga qaratilgan.

Agar xalqimiz bizdan rozi bo‘lishini xohlasak, avvalo, mo‘tabar onalarimiz, opa-singillarimiz, qizlarimiz uchun munosib turmush sharoitini yaratib berishimiz kerak.

*Biz mana shu hayotiy haqiqatdan kelib chiqqan holda, bu masalada bir qator muhim qonunlar, farmon va qarorlar qabul qildik*¹, – degan edi.

Ayollarni himoya qilish, ularning haq-huquqlari poymol bo'lishining oldini olish masalasi har davrda ilm-ma'rifatli jamiyatning ustuvor maqsadi bo'lgan. Zero, ayoli ardoqlangan yurtida madaniyat va ma'rifat yuksaladi. Ilmli ayolgina jamiyatga har tomonlama yetuk shxasni yetishtirib beradi, chunki bilimli, fahm-farosatli va madaniyat ila shijoatni o'zida mujassamlashtira olgan ayol o'zidan-da yetukroq insonni yetishtirishga bel bog'laydi. Ayol oilada, avvalo, tartibga soluvchi, Vatan hissining ilk nishonalarini uyg'otuvchi, oila atalmish muqaddas makonda mehr-oqibat va muhabbatning qaror toptiruvchisidir.

Maqsad va uni asoslash. Hozirgi O'zbekiston, xususan, butun Turkiston tarixi davomida ayol – onaga bo'lgan e'tibor haqida to'xtalar ekanmiz, shuni ishonch bilan aytish mumkinki, turkiy xalq vakillari, ba'zi millat va madaniyatlar intervensiyasini hisobga olmagan holda, ayolga nisbatan nafaqat past nazar bilan, balki unga, hatto noteng muomala qilish xayoliga ham kelmagan. Bunga misol sifatida To'maris kabi sarkardani keltirish mumkin.

Ilmiy nuqtayi nazardan kelib chiqib aytish mumkinki, bir jamiyatni boshqa jamiyat bilan solishtirish orqali ko'p narsani ilg'ash mumkin. O'zbekiston bugungi kunda dunyo hamjamiyati bilan tenglashish va umuminsoniy tendensiyalarga hamqadam bo'lishni ixtiyor etgan ekan, xalqaro tajribani ham inobatga olmoqda.

Biz ushbu maqolamiz orqali Yevropa Ittifoqining Germaniya, Finlyandiya hamda Estoniya kabi davlatlarda tazyiq va zo'ravonlikka uchragan yoki uchrayotgan ayollarni qo'llab-quvvatlash hamda ularni reabilitatsiya qilish markazlarining ish usuli hamda tajribasi haqida so'z yuritamiz.

Germaniya tajribasi. Germaniya Markaziy Yevropa mintaqasidagi yetuk obro' va qudratga ega mamlakatdir. Ushbu davlat hududida tazyiq va zo'ravonlikka uchraganlar (nafaqat ayollar), ishonch telefon raqamlari yoki www.hilfetelefon.de sayti orqali 24/7 formatda maslahat olishlari mumkin.

Mazkur xizmat turi orqali jabrlanuvchilarga 20 tilda bepul, anonim va maxfiy asosda 60

nafar malakali maslahatchi tomonidan yordam ko'rsatilib, ularga mamlakat bo'ylab joylashgan 593 ta shelter-kvartiradan birining ajratilishi hamda qo'llab-quvvatlovda ko'maklashiladi (<https://www.frauenhaus-suche.de/>).

Ayollar necha yoshda ekanidan, qaysi sinfga mansubligi va qayerdan bo'lishidan qat'i nazar, jismoniy, jinsiy va ruhiy zo'ravonlikka yashab turgan xonadonida, ish yoki jamoat joylarida duchor bo'lishi ehtimoli mavjud. Ayollar boshpanalari va ixtisoslashtirilgan maslahat markazlari jabrdiydalarni keyingi zo'ravonlikdan himoya qilish bilan birga, ularga zo'ravonlik va zo'ravonlik oqibatlarini bartaraf etishiga, zo'ravonliksiz hayot qurishiga yordam beradi.

Ayollar uylarini muvofiqlashtirish assotsiatsiyasi (FHK) butun Germaniya bo'ylab ayollar uylari va mutaxassis maslahat markazlarining professional va siyosiy ishlarini qo'llab-quvvatlaydi. FHK ko'plab milliy ijtimoiy ta'minot uyushmalari va ularning institutlarini tarmoqqa birlashtiradi.

FHK 2001-yilda Frankfurt-na-Mayn shahrida tashkil etilgan bo'lib, 2010-yildan beri assotsiatsiya Berlinda faoliyat yuritadi. Federal Ishchilar farovonligi assotsiatsiyasi, Germaniya Karitas assotsiatsiyasi, Gesamt Paritet Assotsiatsiyasi, Germaniya Diakonati va Gesamtverein katolik ayollar ijtimoiy xizmatlari, shuningdek, ayollar boshpanalari va ixtisoslashgan maslahat markazlari bilan ta'minlaydigan boshqa muassasalardan iborat.

Tashkilot a'zolari 260 ga yaqin ayollar boshpanalari va 270 ta ixtisoslashtirilgan maslahat markazlari bilan birgalikda zo'ravonlik qurboni bo'lgan ayollar va ularning farzandlariga g'amxo'rlik ko'rsatadi, qo'llab-quvvatlash tizimini targ'ib qiladi.

FHK ishi Federal Oila, qariyalar, ayollar va yoshlar bilan ishlash vazirligi ko'magi asosida faoliyat yuritadi.

Yo'nalish tarmoqlari. FHK, asosan, ayollar boshpanasini muvofiqlashtirish loyihalari, tashabbuslar va kompaniyalarda zo'ravonlikni boshdan kechirgan ayollarni himoya qilishni yaxshilash bo'yicha loyihalar, tashabbuslar va kompaniyalarda faol ishtirok etadi. Bunda Assotsiatsiyaning ishtiroki tadbirlardan tortib, turli manfaatdor tomonlar bilan aloqa o'rnatish va umummilliy loyihalarni professional qo'llab-quvvatlash, shuningdek, zo'ravonlikdan himoya

¹ <https://review.uz/oz/post/shavkat-mirziyoyev-raislidaxotin-qizlarni-qollab-quvvatlashga-bagishlangan-yigilishdayollar-uchun-qanday-engilliklar-kiritildi>

qilish bo'yicha ma'lumotnomalar, yo'riqnomalar va amaliy loyihalarni ishlab chiqishni ham qamrab oladi. FHK ayollar boshpanalarining statistik ma'lumotlaridan foydalangan holda, har yili ayollarning boshpanalardagi mehnati va ularda yashovchi ayollar bo'yicha yagona umummilliy statistikasini tuzadi.

Ushbu markazlar tomonidan, asosan, jinsiy, psixologik, iqtisodiy va nazorat zo'ravonligiga (jabrlanuvchiga "boqish uchun pul ajratish", tovlamachilik, tovlamachilikka majburlash) duchor bo'lgan ayollarga yordam ko'rsatiladi. Hayotiga tahdid mavjud ayollar tibbiy yordam yoki boshpana masalasida ko'mak so'rab murojaat qilish huquqiga ega. Shunday qilib, ayol xavf-xatardan yashirinishi, kelajakdagi hayoti haqida o'ylab olgan holda qaror qabul qilish uchun kuchga ega bo'lishi mumkin.

Germaniyada oilaviy zo'ravonlikka qarshi eng muhim qonun 2017-yilda ratifikatsiya qilingan Istanbul konvensiyasi bo'lib, bu oiladagi zo'ravonlik va ayollarga nisbatan zo'ravonlikka qarshi kurash bo'yicha birinchi xalqaro shartnoma va asosiy hujjat hisoblanadi. Konvensiya bugungi kunga qadar 46 davlat va Yevropa Ittifoqi tomonidan imzolangan.

Konvensiyaga qo'shilgan davlatlar o'z qonunchiligini o'zgartirish va oiladagi zo'ravonlikka duchor bo'lganlarning barchasiga yordam va erkin hayot sharoitlarini taqdim etish majburiyatini oladi. Jabrlanganlarga individual yordam, huquqiy maslahat, psixologik yordam, moliyaviy ko'mak, oilaviy zo'ravonlik qurbonlari uchun boshpanalardan foydalanish kabilarni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, Ahdlashuvchi davlatlar jismoniy, jinsiy va ruhiy zo'ravonlikning barcha shakllariga, xususan, majburan nikohga olish, jinsiy a'zolari kesish, majburiy abort va majburiy sterilizatsiyaga qarshi choralar ko'rish kabi majburiyatlarni o'z zimmasiga oladi. Shartnomani imzolagan davlat nafaqat zo'ravonlik qurbonlariga yordam berish, balki oiladagi zo'ravonlik xavfini imkon qadar kamaytirish maqsadida o'z qonunchiligini va jamoatchilik bilan aloqalarini global miqyosda qayta shakllantirishga rozilik bildiradi. Bundan tashqari, Konvensiya jamiyatga eng zaiflar – ayollar va bolalarga nisbatan yomon munosabatda bo'lishga yo'l qo'yilmasligi haqida muhim signal beradi.

Kim ursa, o'sha ketadi. Bir necha yildirki, Germaniya oiladagi zo'ravonlikka qarshi kurash strategiyasini o'zgartirmoqda. Endi ular

jabrlanuvchini jinoyatchidan yashirmaslikka, balki zo'ravonlik qiluvchiga uyi va odatiy yashash joyini tark etishi kerakligini tushuntirishga harakat qilmoqda. "Yaproqlarni urib" shiori davlat va jamiyatdagi tafakkurning o'zgarishi ramziga aylandi. Amalda bu 2002-yilda qabul qilingan "Zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonunda ifodalangan bo'lib, u politsiyaga zo'ravonlik qilgan shaxs jabrlanuvchi bilan birga yashagan bo'lsa, kvartiradan chiqarib yuborish huquqini bergan. Qurbonlar endi o'zlarining tanish uylari va atrof-muhitini yo'qotish bilan murosaga kelishlari kutilmaydi. Davlat esa jinoyatchini shunday ko'rsatadiki, u jazosiz qolmaydi.

Finlyandiya tajribasi. Tadqiqotimiz davomida o'rganilgan yana bitta davlat Finlyandiya. Mazkur davlat ham gumanistik tamoyillarida Germaniyadan qolishmaydi. U yerda ham "Nollalinja"² deb nomlangan umummilliy markaz mavjud bo'lib, ishonch telefoni va oilaviy zo'ravonlik qurbonlari uchun boshpana uylari xizmatlarini taklif qiladi. Nollalinja – bu huquqbuzarlardan undirilib, jabrlanuvchi hisobiga to'lanadigan to'lovlar hisobiga moliyalashtiriladigan maxsus davlat xizmati bo'lib, uning mamlakat bo'ylab 26 ta markazi mavjud.

Finlyandiya tenglik masalalari Ijtimoiy ishlar va sog'liqni saqlash vazirligining mas'uliyatiga kiradi. Bu vazirlikda gender tengligini ta'minlash bo'yicha ikkita tarkibiy bo'linma mavjud:

1. Tenglik masalalari bo'limi.

2. Tenglik bo'yicha parlament maslahat komissiyasi (TANE³). Ushbu komissiya jamiyatda ayollar va erkaklar o'rtasidagi tenglikni ta'minlashga qaratilgan.

Adliya vazirligi tizimiga quyidagilar kiradi:

– Tenglik masalalari bo'yicha vakil. U avtonom va mustaqil mansabdor shaxs bo'lib, "Ayollar va erkaklar tengligi to'g'risida"gi Qonunning bajarilishini nazorat qiladi.

– Gender tengligi va diskriminatsiyadan himoya qilish komissiyasi. Komissiya Finlyandiya hukumati tomonidan tayinlangan alohida va mustaqil huquqiy himoya organi bo'lib, "Tenglik to'g'risida"gi hamda "Tenghuquqlilik to'g'risida"gi Qonunlarga xususiy sektorda ham, davlat boshqaruvi va tijorat faoliyatida ham rioya etilishini nazorat qiladi.

² <https://nollalinja.fi/en/about-nollalinja/>

³ <https://tane.fi/en/frontpage>

Oiladagi zoʻravonlik boʻyicha jinoiy qoidalar Jinoyat kodeksiga va Finlyandiya Konstitutsiyasining 7-moddasiga kiritilgan. Hech qanday maxsus shart yoʻq, balki Jinoyat kodeksining 20-bobiga koʻra, zoʻrlash va jinsiy tajovuz kabi umumiy jinoyatlar qoʻllanadi. Finlyandiya agar jabrlanuvchi ayblov qoʻymasa, prokuror jinoiy ish qoʻzgʻatish huquqiga ega emas, alohida holatlar bundan mustasno (boshqa tegishli qonunlar: “Nikoh toʻgʻrisida”gi, “Bolalar farovonligi toʻgʻrisida”gi, “Jinsiy huquqbuzarlik toʻgʻrisida”gi, “Cheklash toʻgʻrisida”gi, “Ayollar va erkaklar oʻrtasidagi tenglik toʻgʻrisida”gi hamda “Kamsitmaslik toʻgʻrisida”gi Qonunlar).

Finlyandiya jinoiy qonunchiligida endi oiladagi zoʻravonlikka oid maxsus qoidalar mavjud emas, chunki ilgari ushbu sohani tartibga soluvchi Jinoyat kodeksining 19-bobi 1998-yilda bekor qilingan. Buning oʻrniga endilikda zoʻravonlik jinoyatlariga oid umumiy qonunlar oiladagi zoʻravonlik holatlarida teng qoʻllanadi.

Agar huquqbuzarning turmush oʻrtogʻi yoki sobiq turmush oʻrtogʻi, aka-uka yoki jabrlanuvchi bilan birgalikdagi uyda yashovchi yoki yashagan shaxs boʻlsa, prokuror jabrlanuvchining buyrugʻiga nisbatan hatto mayda tajovuz uchun ham ayblov qoʻyishi mumkin.

Jinoyat kodeksining (Rikoslaki) oilaviy zoʻravonlik holatlariga nisbatan qoʻllanadigan ikkita asosiy bobdan iborat boʻlib, ular quyidagilardir:

1. 20-bob. Jinsiy huquqbuzarliklar

- a. 1-qism – zoʻrlash;
- b. 2-qism – ogʻirlashtirilgan zoʻrlash;
- d. 4-boʻlim – jinsiy harakatga majburlash;
- e. 5-boʻlim – jinsiy zoʻravonlik;
- f. 5(a)-boʻlim – jinsiy zoʻravonlik;
- g. 6-boʻlim – bolaga nisbatan jinsiy zoʻravonlik;
- h. 7-boʻlim – bolaga nisbatan ogʻirlashtirilgan jinsiy zoʻravonlik.

2. 21-bob. Qotillik va tan jarohati

- a) 1-qism – qotillik;
- b) 2-qism – qotillik;
- d) 3-qism – oʻldirish
- e) 4-boʻlim – goʻdaklarni oʻldirish;
- f) 5-boʻlim – hujum;
- g) 6-boʻlim – ogʻirlashtirilgan hujum;
- h) 6(a)-boʻlim – hayot yoki sogʻliqqa qarshi ogʻir jinoyatni tayyorlash.
- i) 7-boʻlim – kichik hujum;

- j) 8-boʻlim – ehtiyotsizlikdan odam oʻldirish;
- k) 9-boʻlim – oʻta ehtiyotsizlikdan odam oʻldirish;

l) 10-boʻlim – ehtiyotsizlik tufayli tan jarohati yetkazish;

m) 11-boʻlim – oʻta ehtiyotsizlik tufayli tan jarohati yetkazish;

n) 15-boʻlim – qutqarishga eʼtibor bermaslik.

Estoniya tajribasi. *Tartu Women's Shelter* ayollarni qoʻllab-quvvatlash va axborot markazi (WSIC) 2002-yilda Estoniyada zoʻravonlik qurboni boʻlgan ayollarni qoʻllab-quvvatlash uchun birinchi boshpana sifatida tashkil etilgan notijorat tashkilot boʻlib, WSIC asosiy eʼtiborni oiladagi zoʻravonlik mexanizmlarini bartaraf etish uchun sharoit yaratish, jabrlanganlarning reabilitatsiyasi va qayta ijtimoiylashuvini taʼminlash hamda jabrlanganlarga har tomonlama yordam koʻrsatish orqali zoʻravonlikning takrorlanish xavfini kamaytirishga qaratadi.

WSIC dunyoni yaxshi tomonga oʻzgartirishga intilgan insonlarni oʻz atrofida birlashtiradi. WSIC muhtojlarga yordam berish, jamiyatda zoʻravonlikka toqat qilmaslik, kerakli paytda yordamga kelish uchun uni rivojlantirish yoʻlida faoliyat yuritadi. Uning maqsadi jamiyatning barcha aʼzolari uchun asosiy inson huquqlarini taʼminlash, yaʼni qoʻrquv va hadiksiz yashash hamda mustaqil qaror qabul qilish, bolalarga baxtli bolalik va baxtli hayotni taklif qilishdan iborat.

Insonlar “Naiste Tugi-ja Teabekeskus”⁴ notijorat tashkiloti zoʻravonlikka qarshi birgalikda kurashish uchun birlashdi, chunki ular hamma odamlar xavfsiz va farovon hayotga, shuningdek, baxtli bolalikka haqli deb hisoblaydi (e-mail: info@naistetugi.ee).

Ushbu tashkilot boshpanaga, zarurat tugʻilganida, bolalarni ham olib kelishga ruxsat beriladi.

Boshpana beradigan imkoniyatlar:

- zoʻravonlik xavfi tugʻilganda yoki zoʻravonlikdan soʻng xavfsiz joy;
- xotirjamlik va dam olish imkoniyati;
- zarurat tugʻilganda vaqtinchalik yashash joyi;
- psixologik konsultatsiya va inqirozli yordam;
- davlat idoralari (masalan, militsiya va ijtimoiy himoya boʻlimi) bilan aloqada boʻlishda yordam berish;

⁴ <https://naistetugi.ee/ru/>

– masalaning huquqiy jihatlari (masalan, sud, ajrashish va bolalarni himoya qilish) to'g'risidagi ma'lumotlar;

– yangi hayot boshlashga ko'maklashish;
– keyingi qadamlarni muhokama qilish uchun istalgan paytda boshpanaga qaytish imkoniyati.

“Naiste Tugi-ja Teabekeskus” NNT daromad solig'i bo'yicha imtiyozlarga ega bo'lgan notijorat tashkilotlar reyestriga kiritilgan. Shunday ekan, pul o'tkazmasini amalga oshirayotganda “Tushuntirish” qatorida shaxsiy kod (isikukood) belgilab qo'yilsa, soliq deklaratsiyasida xayriya summasining 20 foizini qaytarib olish (cash back) mumkin.

Estoniya davlat tashkilotlari:

1. Huquq kansleri

Huquq kansleri⁵ o'z faoliyatida davlat hokimiyati va mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlarining qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatlarining Estoniya Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlariga muvofiqligini nazorat qiluvchi mustaqil mansabdor shaxs bo'lib, uning faoliyati quyidagilardan tarkib topadi:

- konstitutsiyaviy nazorat o'rnatish;
- fundamental huquqlarni himoya qilish;
- bolalar va yoshlar huquqlari himoya qilish;
- mansab vakolatlarini suiste'mol qilinishining oldini olish;
- konstitutsiyaviy nazorat jarayonida davlat sudyasiga xulosa berish;
- Riigikogu a'zosining so'roviga javob berish;
- Riigikogu a'zosining savoliga yozma javob berish;
- daxlsizlikni to'xtatish bo'yicha taklif kiritish;
- sudyaga nisbatan intizomiy ish qo'zg'atish;
- kamsitilganlik to'g'risidagi da'volarni ko'rib chiqish;
- qonun hujjatlari loyihasi bo'yicha fikr bildirish;

2. Gender tenglik va tenghuquqlilik masalalari bo'yicha vakil

Gender tenglik va tenghuquqlilik masalalari bo'yicha vakil⁶ instituti odamlarga o'z huquqlarini himoya qilish va har qanday kamsitishning oldini olishga yordam berishni maqsad qilgan. Vakillik hayotning barcha sohalarida ayollar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar, shuningdek, turli

xil milliy ozchiliklarga teng munosabatda bo'lishni yoqlaydi va faoliyati doirasida quyidagilarga tayanadi:

- diskriminatsiyadan aziyat chekkanlarga yordam berish;
- qonunlar ijrosini nazorat qilish va sharhlash;
- tenghuquqlilikni targ'ib qilish;
- huquqiy madaniyatni oshirish;
- surishtiruvlar olib borish.

Estoniya nodavlat tashkilotlari:

1. Estoniya Inson huquqlari markazi (EIHM) – inson huquqlarini himoya qiluvchi mustaqil nodavlat tashkilot bo'lib, o'z faoliyatini jamiyat ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda tashkil etadi. Markaz asosiy e'tiborini insonlarga teng munosabatda bo'linishini ta'minlash va xilma-xillikni targ'ib qilish, boshpana izlovchilar va qochqinlarning inson huquqlarini himoya qilishga qaratadi.

Tashkilot o'z faoliyati doirasida quyidagi yordam turlarini ko'rsatadi:

- tenglik sohasidagi strategik sud ishlarini olib borishda ko'maklashish;
- strategik sud ishlarini yuritish deganda ijtimoiy ahamiyatga molik ishlarni sud yoki suddan tashqari ish yuritish orqali hal etish tushuniladi. Bu fuqarolik va jinoiy ishlarda ham, ma'muriy ishlarda ham amalga oshirilishi mumkin. Strategik sud jarayonining maqsadi har doim alohida va sinchkovlik bilan tanlangan ishlar orqali qonunlar va huquqni qo'llash amaliyotining sifatiga ta'sir ko'rsatish;
- boshpana izlovchilarga maslahat berish.

Estoniya Inson huquqlari markazi⁷ (EIHM) faoliyati dorasida inson huquqlari sohasidagi nazorat, tadqiqotlar, manfaatlar himoyasi, boshpana so'rganlarga amaliy maslahat berish, turfa xillik to'g'risidagi bitimni muvofiqlashtirish, strategik tadbirlar bilan shug'ullanadi. Markaz, shuningdek, boshpana izlovchilarga quyidagilarni taklif qiladi:

- boshpana masalalari bo'yicha huquqiy maslahat va ma'lumotlar bilan ta'minlash;
- davlat organlarida, shu jumladan, sudlarda vakillik qilish;
- davlat tomonidan beriladigan yuridik yordamni olish uchun murojaat qilishda yordam ko'rsatish.

2. Estoniya ayollar boshpanalari uyushmasi

zo'ravonlik qurboni bo'lgan ayollarga boshpana

⁵ <http://www.oiguskantsler.ee>; e-mail: info@oiguskantsler.ee

⁶ <http://www.vordoigusvolinik.ee>; e-mail: info@volinik.ee

⁷ www.humanrights.ee; e-mail: info@humanrights.ee

xizmatlarini taklif etuvchi tashkilotlarni birlashtirgan jamoat manfaatlarini ko'zlagan notijorat uyushma hisoblanadi. Uyushma jismoniy, psixologik, iqtisodiy va/yoki jinsiy zo'ravonlik qurboni bo'lgan va o'z muammolari haqida xabar berishni xohlayotgan ayollar uchun 24/7 formatida faoliyat yuritadi va o'z qisqa raqami orqali quyidagi toifadagi insonlarga yordam ko'rsatadi:

- vaziyatdan chiqish yo'lini topishni xohlovchilarga;

- zo'ravonlikdan himoyalaniшни izlashda muammoga yechim topishda yordamga muhtoj, lekin qayerga borishni va kimga murojaat qilishni bilmayotganlarga;

- ular bilan tajovuzkor munosabatlarning tugatilishi mumkin bo'lgan variantlarni tahlil qilishni istovchilarga;

- ajrashgandan so'ng o'z va farzandlarining hayotini qanday tashkil etish tanlovi oldida turganlarga;

- zo'rlik qurboniga aynlanganlarga.

Qo'llab-quvvatlov markazi:

Zo'ravonlikka duchor bo'lgan, bolalari bilan yolg'iz qolgan hamda qo'llab-quvvatlov va yordamga muhtoj ayollar **qo'llab-quvvatlov markazlariga** murojaat qilishi mumkin. Ushbu markazlar Estoniyaning barcha hududlarida ochilgan bo'lib, xizmatlar ko'rsatilishida yashash joyi bo'yicha qayerda ro'yxat (propiska)dan o'tgani ahamiyatsiz. Xavfsizlik nuqtayi nazaridan kelib chiqqan holda, qo'llab-quvvatlash markazlarining joylashuvi oshkor etilmaydi. Ular bilan telefon va elektron pochta orqali kuniga 24 soat davomida bemalol bog'lanish imkonini yaratishi bilan birga, faoliyati doirasida:

- zo'ravonlik qurbonlarini emotsional qo'llab-quvvatlash butun Estoniya bo'ylab yordam olish imkoniyati haqida ma'lumot almashish imkonini beradi;

- davlat, mahalliy davlat hokimiyati organlari va boshqa muassasasalarining zarur xizmatlarni ko'rsatish bo'yicha zarur ko'rsatmalar beradi;

- tegishli qonunchilikni qo'llab-quvvatlash markazlari zo'ravonlik hodisasidan keyin xavfsiz boshpana yoki zo'ravonlik xavfi bo'lgan taqdirda tinchlanish, dam olish va vaqtincha yashash imkoniyatini taklif qiladi;

- psixologik yoki psixoterapiya yordam beradi;

- yuridik jihatdan yordam ko'rsatadi.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi.

Oiladagi zo'ravonlikni jinoiy javobgarlikka tortuvchi tegishli qonunchilik yoki shartnomaviy munosabatlarni taqiqlovchi muqobil qonunchilikning yo'qligi oiladagi zo'ravonlikni kamaytirishga to'sqinlik qilishi mumkin. Xalqaro Amnistiya Bosh kotibi shunday degan: "XXI asrda ba'zi mamlakatlarda bolalar nikohi va nikohda zo'rashni ma'qullash aql bovar qilmaydi, boshqalari esa abort, nikohdan tashqari jinsiy aloqa va bir jinsli jinsiy faoliyatni taqiqlaydi – bu o'lim jazosiga olib keladi". JSST ma'lumotlariga ko'ra, "ayollarga nisbatan zo'ravonlikning eng keng tarqalgan shakllaridan biri er yoki erkak sherik tomonidan zo'ravonlik qilishdir". JSST ta'kidlashicha, bunday zo'ravonlik ko'pincha e'tiborga olinmaydi, chunki ko'pincha "huquqiy tizimlar va madaniy me'yorlar buni jinoyat sifatida emas, balki shaxsiy oilaviy masala yoki hayotning odatiy qismi sifatida qaraladi". Zinoning jinoiy hisoblanishi ayollarga nisbatan zo'ravonlikka undash sifatida belgilangan, chunki bu taqiqlar ko'pincha qonunda yoki amalda erkaklar emas, balki ayollarning xatti-harakatlarini nazorat qilish uchun ishlab chiqilgan va ayollarga nisbatan zo'ravonlik harakatlarini ratsionalizatsiya qilish uchun foydalanilgan. Inson huquqlari bo'yicha Oliy komissar Navi Pillayning so'zlariga ko'ra, "Ba'zilar oiladagi zo'ravonlik xalqaro inson huquqlarining konseptual doirasidan tashqariga chiqadi, deya bahslashmoqda. Shu bilan birga, xalqaro qonunlar va standartlarga muvofiq, davlatning ayollar huquqlarini himoya qilish va kamsitishlarga yo'l qo'ymaslik hamda erkinligini ta'minlash bo'yicha aniq majburiyat mavjud bo'lib, u jinsi va shaxsning mavqeyidan qat'i nazar, zararining oldini olish, himoya qilish va qoplash mas'uliyatini o'z ichiga oladi.

Xulosa. Xulosa sifatida shuni ishonch bilan aytish mumkinki, O'zbekistonda Xotin-qizlarga nisbatan zo'ravonlikning oldini olish va ijtimoiy rehabilitatsiya qilish borasida ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda. Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarga erishish, jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ularning teng ishtirok etishini ta'minlash, xotin-qizlarni ijtimoiy-huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, shuningdek, xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonliklardan himoya qilishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Gender tenglik masalasi davlat siyosati

darajasiga koʻtarilib, sohaga oid 30 dan ortiq normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Xususan, “Xotin-qizlarni tazyiq va zoʻravonlikdan himoya qilish toʻgʻrisida”gi, “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari toʻgʻrisida”gi Oʻzbekiston Respublikasi Qonunlari, “2030-yilga qadar Oʻzbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasini tasdiqlash haqida”gi Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi

Senatining SQ-297-IV-sonli qarori, “Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qoʻllab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” PF-81-sonli hamda “Oila va xotin-qizlarni tizimli qoʻllab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PF-87-sonli Prezident Farmonlari shular jumlasidandir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. <https://www.skf-koeln.de/>
2. <https://handbookgermany.de/ru/domestic-violence>
3. <https://www.hilfetelefon.de/ru.html>
4. <https://www.idelreal.org/a/30330371.html>
5. <https://nollalinja.fi/en/about-nollalinja/>
6. <https://nollalinja.fi/ru/>
7. <https://tane.fi/en/frontpage>
8. <https://resourcehub.bakermckenzie.com/en/resources/fighting-domestic-violence/europe/finland/topics/1legal-provisions>
9. <https://naistetugi.ee/ru/o-nas/>
10. <https://naistetugi.ee/ru/>
11. <https://www.inimoigustegiid.ee/ru/temy/organizatsii-kotorye-mogut-vam-pomoch>
12. https://ru.wikipedia.org/wiki/Domashnee_nasilie#Zakonodatelstvo